

TUTKIMUS ALUEPOLITIIKAN HAASTAJANA

MATTI HEIKKILÄ

Yksi hyvän tutkimuksen ja tutkijan klassinen hyve on neutraali suhtautuminen tutkimuskohteeseen. Olen itse pian kaksikymmentä vuotta tutkinut tavalla tai toisella ymmärrettyä köyhyyttä, sosiaalista syrjäytymistä ja muuta huono-osaisuutta. Tämä teema on ollut ja yhä on myös intellektuaalisesti kiinnostava, mutta melkein koskaan (poikkeuksena ihmisten nälkä -tarinat) en ole suhtautunut huono-osaisuuteen affektiivisesti. En ole kokenut suurta sääliä tai osanottoa köyhiä ja kurjia kohtaan enempää kuin että olisin kokenut oikeutettua suuttumusta hyväosaisia tai vaikkapa aina kitsasta valtiovarainministeriötä kohtaan.

Tästä objektiivisuutta ja neutraliteettia korostavasta linjasta olen kuitenkin melkein lipsunut perehdyttyäni maassamuuton, alueellisen eriarvoistumisen ja postmodernin aluepolitiikan kysymyksiin. Hämmennykseni keskeinen syy on ollut lähinnä tämä. Suomalainen poliittinen julkisuus ja siten myös politiikan tekijät ovat olleet varsin sensitiivisiä ja myös responsiivisia kysymyksille, jotka koskevat sosiaalista syrjäytymistä sinänsä, yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja ennen kaikkea tuloerojen kasvua. Näitä asioita koskevilla tutkimustuloksilla on ollut kysyntää, joskin on myös niin, että tutkijat ovat vuosien mittaan oppineet kehystämään viestinsä oikein. Toisin on likimain hallitsemattomalta vaikuttavan maan sisäisen muuttoliikkeen ja sen seurausten kanssa. Maaseudun autioituminen, väestön keskittymisen vähäiseen määrään kasvukeskuksia sekä näiden materiaaliset ja mentaaliset seurausvaikutukset eivät (ainakaan näihin asti) ole olleet politiikan keskeisintä aineistoa – monesta syystä. Olen itse näkemässä hienon hienoja merkkejä kulttuuriesta lohkeamisesta suomalaisessa yhteiskunnassa kahtaalla – pitkäaikaistyöttömyyden kehityksessä

Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan 20-vuotisjuhlaseminaarissa ”Yhteiskuntatieteiden merkitys kansallisessa päätöksenteossa ja alueellisessa kehitystyössä” Rovaniemellä 11.9.2002 pidetty esitelmä.

sekä maassamuuton seurauksena. Mutta palaan näihin väitteisiin sen jälkeen, kun olen tehnyt pienen matkan maaseutututkimuksen problematiikkaan.

Aloitin tunkeutumiseni maaseutututkimuksen ja aluepolitiikan maailmaan pari kolme vuotta sitten. Pontimina tälle uudelle ja varsin epämodernille orientaatiolleni olivat seuraavat kolme asiaa: 1) urbaanin ja kaupunkikysymyksen kääntyminen tutkimuksen ja politiikan keskiöön 1990-luvun puolimaissa (kaupunkipolitiikan määrittely, Suomen Akatemian kaupunkitutkimusohjelma jne.), 2) tilastolliset sekä myös vahvat arkikokemuksen havainnot maan sisäisen muuttoliikkeen voimistumisesta sekä 3) Talousneuvoston asettaman asiantuntijatyöryhmän viileä ja samalla jotenkin shokeeraava analyysi ”Alueellinen kehitys ja aluepolitiikka Suomessa” (2000).

Tuolloin, vuoden 2000 tienoilla, saattoi sanoa, että siihenastinen tutkimus oli vahvistanut käsitystä siitä, että Suomi oli yhä selvemmin jakautumassa yhtäältä menestyviin ja toisaalta vaikeuksissa kamppaileviin alueisiin. Mitä tutkimusten luonteeseen tuolloin tuli, olisi silmiinpistävää, että kehitysarviot koskivat lähes yksinomaan alueiden ja kuntien resurssikehitystä, verotuloja, työllisyyttä ja infrastruktuuria. Väestön (välitön) hyvinvointi ei kenties työllisyysnäkökohtia lukuun ottamatta ollut tutkimusten keskiössä. Mielestämme oli siten hämmästyttävää, että (siihenastinen) tutkimus oli painottunut niin selvästi yksilötason hyvinvoinnin edellytystekijöihin jättäen mittavissa olevan hyvinvoinnin vaihtelun vähemmälle huomiolle.

Hypoteesimme oli tuolloin vuonna 2000, että mikäli analyysit Suomen alueellisesta jakautumisesta tai ainakin erilaistumisesta hyvinvoinnin edellytystekijöiden suhteen otetaan vakavasti, on kaikki syy olettaa myös yksilötason hyvinvointierojen lisääntyneen maan eri osissa ja erityyppisissä kunnissa.

Käynnistimme kaksivaiheisen empiirisen tut-

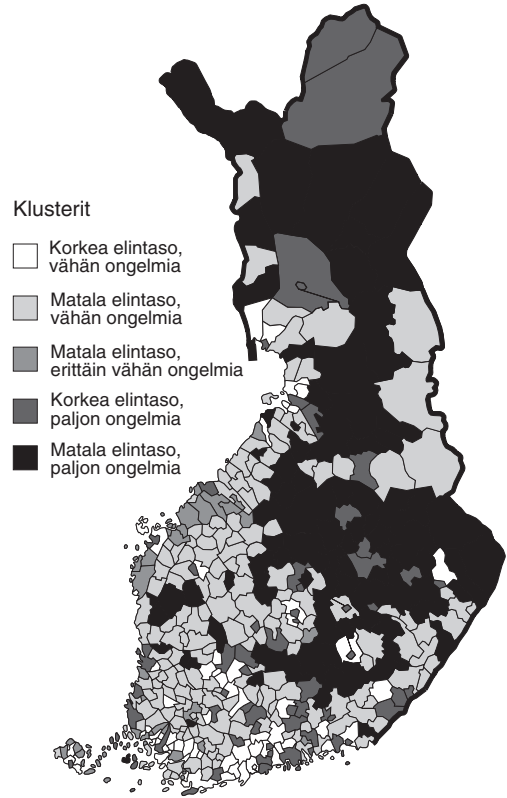
kimuksen. Ensimmäinen vaihe raportoitiin tammi-kuussa 2001 (Kainulainen & Rintala & Heikkilä 2001) ja jälkimmäinen vaihe nyt elokuussa 2002 (Heikkilä & Rintala & Airio & Kainulainen 2002).

Ensimmäinen vaihe tutkimuksesta perustui aggregoituun aineistoon ja havaintoyksikkö oli kunta. Kenties oleellisin tai ainakin julkisuuteen vahvimmin iskostunut tulos oli karttamuotoinen: suomalaisten materiaallinen ja psykososiaalinen hyvinvointi näytti vaihtelevan asuinkunnan kunnatyyppin mukaan jotenkin odottamattomallakin tavalla (kuvio 1). Ja kartalla esitettyä vaikutelmaa oli sekä odotettu että dramaattinen

Tutkimuksen toisen osan perimmäinen tarkoitus oli selvittää primääriaineistolla hyvinvoinnin alueellista vaihtelua 2000-luvun Suomessa. Ensimmäinen osa siis antoi vahvaa viitettä siitä, että tällaista vaihtelua esiintyy ja että aluetekijä on vaihtelun vahva selittäjä. Osoitimme, että maan kasvukeskuksissa ja yleisemmin kaupunkimaisissa kunnissa hyvinvointia luonnehti korkea aineellinen elintaso yhdistyneenä keskimääräistä suurempaan määrään psykososiaalisia ongelmia. Vastaavasti maaseutumaisissa kunnissa, varsinkin syvällä maaseudulla, aineellinen elintaso oli vaatimaton, jopa matala ja samalla psykososiaalisia ongelmia esiintyi runsaasti. Eräänlaisella väliin jäävällä vyöhykkeellä, kaupunkien läheisellä maaseudulla, kuitenkin yhdistyivät kohtuullinen elintaso ja psykososiaalisten ongelmien vähäisyys. Mainitut tulokset tuotettiin kuitenkin aggregoidulla, ei yksilötasoisella aineistolla.

Tutkimuksen toinen vaihe suunnattiin valittuihin case-kuntiin, jotka edustivat kolmea kunnatyyppiä tai elinympäristöä: kaupunkiseudun keskuksia, kaupungin läheistä maaseutua sekä harvaan asuttua maaseutua. Tällä valinnalla haluttiin ikään kuin ennakkoon – aiempiin tuloksiin perustuen – maksimoida hyvinvointieroja. Tutkimus perustuu yksilöhavaintoihin, ei aggregoituun aineistoon. Näin ollen saatoimme yksilötasolla selvittää sekä yksilöllisten että yhteisöllisten rakennemuuttujien yhteyksiä hyvinvoinnin eri osatekijöihin. Tämä mahdollistuikin tarkennettuna tutkimusasetelmalla. Aineistomme salli analysoida jonkin verran suoraa aluevaikutusta eli hakea vastausta kysymykseen, ovatko alueelliset hyvinvointierot seurausta siitä, että eri alueilla asuu iältään, koulutukseltaan ja muilta sosio-ekonomisilta ominaisuuksiltaan erilaisia ihmisiä, vai onko elinympäristöllä myös vaikutusta? Elin-

Kuvin 1. Elintason ja psykososiaalisten ongelmien perusteella muodostuneet kuntaklusterit

ympäristö tässä saa tällöin laajemman kulttuurisen ja sosiaalis-taloudellisen merkityksen. Voidaan siten olettaa, että elinympäristön (lähiyhteisön, kunnan, talousalueen jne.) ”sosiaalisella laadulla”, dynaamisuudella ja elinvoimaisuudella olisi merkitystä ainakin ihmisten subjektiiviseen hyvinvointiin, optimismiin ja tulevaisuuden odotuksiin (ns. mentaaliset hyvinvointitekijät).

On vielä syytä tähdentää, että kumpikin alueerojen tuottamismekanismi on tärkeä. Yksilölliset rakenteelliset erot tuottavat hyvinvointieroja esimerkiksi silloin, kun voimme sanoa, että sosiaaliluokka (koulutus, ammatti, työ) ennustaa asuinpaikan tai -alueen. Vastaavasti alueen rakenteelliset tekijät voivat vaikuttaa yksilöiden kokemaan hyvinvointiin sekä suoraan että epäsuorasti. Pulmallista ja samalla kiehtovaa on näiden kahden mekanismin kietoutuminen toisiinsa. Hyvä esimerkki tästä on muuttoliike. Muuttamisen myötä tapahtuu valikoitumista mm. sosiaaliluokan mukaan. Lopputulos on kuitenkin myös alueen rakenteen vähittäinen muuttuminen.

Totean seuraavassa joitakin keskeisiä tuloksiamme. Sen jälkeen fokusoin mielestäni yhteiskuntatieteellisesti oleellisiin kysymyksiin mentaalisten hyvinvointitekijöistä ja politiikan legitimiteteistä.

Taloudellinen toimeentulo

Kotitalouksien käytettävissä olevat tulot ja subjektiivinen niukkuuden kokeminen sekä myös toimeentulotuen asiakkuus mittaavat osittain eri puolia aineellisesta hyvinvoinnista. Kun taloudellista hyvinvointia määritetään vain tulojen avulla, *osoittautuu harvaan asuttu maaseutu heikoimmin toimeentulevien ihmisten elinympäristöksi*. Syyt eroihin ovat ennen kaikkea rakenteellisia: maaseudulla toimihenkilöitä on vähän ja maatalousyrittäjiä paljon, kaupungeissa ja kaupungin läheisellä maaseudulla taas toisinpäin.

Sosiaaliset tulonsiirrot muodostavat harvaan asutun maaseudun väestön kokonaistuloista lähes kolmanneksen (30 %). Kaupungeissa (22 %) ja kaupungin läheisellä maaseudulla (21 %) tulonsiirtojen osuus kokonaistuloista on selvästi alhaisempi. Työttömien ja varsinkin eläkeläisten suhteellisen suuri osuus harvaan asutun maaseudun väestöstä selittää sen, miksi syrjäisimmillä seuduilla tulonsiirroilla on suuri merkitys kokonaistulojen muodostumisessa. Taloudellinen huono-osaisuus on alueellisesta näkökulmasta katsottuna sidoksissa demografisiin ja työmarkkina-poliittisiin tekijöihin.

Syrjäinen maaseutu säilyy *myös subjektiivisillakin mittareilla* (niukkuuden kokeminen) huono-osaisena alueena. Hieman yllättäen aineellinen toimeentulo koetaan niukaksi myös kaupunkiseudun keskuksissa eli alueilla, jotka tulometodilla mitaten olivat parhaassa asemassa. Resursien jakautuminen ei vaikuta näin ollen toteutuneen kovinkaan tasa-arvoisesti kaupungeissa verrattuna esimerkiksi kaupungin läheiseen maaseutuun. Mahdollinen selitys tähän on se havainto, että toimeentulon vaihtelu kaupungeissa on suurempaa kuin maaseudulla. Kaupungeissa on sekä hyvin toimeentulevia että köyhiä, kun taas maaseudulla väestö on tässä suhteessa homogeenisempää.

Psykososiaalinen hyvinvointi

Tutkimuksessa mitattiin psykososiaalista hyvin-

vointia koettuna psyykkisenä terveytenä, turvattomuuden kokemuksina sekä yksilöä kuormittavina sosiaalisina ongelmina.

Tutkimuksen kautta piirtyvä kuva ihmisten psyykkisestä terveydentilasta tuki tutkimushankkeen ensimmäisen vaiheen tutkimustuloksia (Kainulainen & al. 2001). Kaupungin läheisellä maaseudulla asuvat kokivat psyykkisen terveydentilansa selvästi paremmaksi kuin muissa kuntatyypeissä asuvat.

Psyykkinen terveydentila oli yhteydessä koettuun toimeentulon niukkuuteen. Mitä vaikeampaa yksilön on tulla toimeen nykyisillä tuloillaan, sitä heikompi hänen psyykkinen terveydentilansa on.

Turvattomuutta koskevien indikaattorien pohjalta rakentui kuva kaupungista maaseutua turvattomampana asuinympäristönä. Tulos oli yhdenmukainen aikaisempien tutkimustulosten kanssa.

Muutot ja hyvinvointi

Maan sisäinen muuttoliike on seurausta tuotannon ja tuotannontekijöiden, ennen muuta aineellisen ja henkisen pääoman, keskittymisestä. Kyse on teollisuuden ja koulutuksen, talouden ja sivistyksen muodostamasta klusterista ja sen veto-voimasta.

Muuttamisen eli asuinpaikan vaihtamisen suhde hyvinvointiin on mielenkiintoinen. Useimmiten ihmiset muuttavat lisätäkseen omaa ja perheensä hyvinvointia. Tämä lisäys voi olla työmarkkina-aseman vahvistamista, tulojen kasvua tai vaikkapa lasten koulutuksen varmistamista. Staattisessa tilanteessa voidaan sanoa, että korkea hyvinvointi vähentää muuttohalukkuutta ja matala hyvinvointi lisää sitä. Vaikka muutto siis tähtää parempaan, liittyy siihen usein myös hyvinvoinnin heikkenemistä. Eri tutkimusten mukaan kestää esimerkiksi vuosia, ennen kuin paikkakuntaa vaihtaneet pystyvät sosiaaliseen osallistumiseen kanta-asukkaiden tavoin. Uusi sosiaalinen kiinnittyminen on hidaskäynninen prosessi, kun taas vanhat sosiaaliset siteet katkeavat nopeasti. Suurimittaisen muuttoliikkeen inhimillinen kustannus onkin siinä, että se katkoo massoittain sosiaalisia siteitä

Kaupunkiseudun keskuksiin ja kaupungin läheiselle maaseudulle muuttaneet pitivät tekemäänsä muuttopäätöstä useammin hyvänä kuin harvaan asutulle maaseudulle muuttaneet. Muuttopäätökseen tyytyväisyys oli yhteydessä yksilön

yleiseen onnellisuuteen ja käsityksiin asuinseudun tarjoamista tyydyttävistä elämänmahdollisuuksista.

Muuttoa ehkäisivät tekijät olivat pääasiassa samoja kuin muuton motiivit. Ne liittyivät työhön, ihmissuhteisiin ja kotipaikkarakkauteen. Muuttoa ehkäiseviä tekijöitä ei kuitenkaan voida jaotella kuntatyyppeihin niin selkeästi kuin muuton motiiveja. Kun kaupunkiin oli muutettu ennen kaikkea toimeentulon vuoksi, siellä kuitenkin pysytään myös ihmissuhteiden ja kotipaikkarakauden vuoksi. Tulos viittaa siihen, että kaupungeissa hyvinvointi rakentuu elintasoja korostavien tekijöiden ohella myös ihmissuhteiden ja alueeseen kiinnittymistä korostavien tekijöiden varaan.

Kiintoisa on kysymys kunnan tai asuinalueen palvelutason merkityksestä muuttopäätöstä tehtäessä. Voivatko hyvät palvelut ehkäistä muuttoa tilanteessa, jossa monet muut tekijät puhuisivat sen puolesta? Tulostemme mukaan näin on todella asian laita kaupungeissa ja kaupungin läheisellä maaseudulla, mutta ei harvaan asutulla maaseudulla. Hyvätkään palvelut eivät pidättelee muuttoa harkitsevia ihmisiä maalla, mutta kylläkin kaupungissa. Tämä on katkera tulos maaseutumaisen muuttotappiokuntien kannalta. Palvelujen kehittäminen ei riitä, tarvitaan työtä ja toimeentuloa.

”MENTAALISET HYVINVOINTITEKIJÄT”

Mentaalisten tai subjektiivisten hyvinvointitekijöiden kohdalla uskon ”suoran aluevaikutuksen” mahdollisuuteen tai mekanismiin. Sillä, mikä omin silmin näkyy, mihin uskoo ja mitä olettaa, on vaikutusta koettuun hyvinvointiin ja edelleen omaa tulevaisuutta koskeviin valintoihin.

Tutkimustuloksemme ihmisten elämäntilannetta ja tulevaisuutta koskevista käsityksistä luovat melko synkän kuvan suomalaisesta maaseudusta. *Harvaan asutulla maaseudulla*

- mahdollisuudet omilla valinnoilla ohjata elämän kulkua koetaan vähäisemmiksi
- asuinseudun koetaan tarjoavan useammin huonommat elämän mahdollisuudet ja
- asuinseudun arvioidaan useammin kehittyvän kielteiseen suuntaan kuin muissa kuntatyypeissä.

Alueen erilainen merkitys yksilöiden tulevaisuuden näköaloihin tuli esille elämäntilanteen muutossuuntaa koskevissa arvioissa. Kuntatyyppiin

merkitys ei ollut suora vaan yhteys välittyi iän kautta.

Karkeasti ottaen voidaan sanoa, että kaikissa kuntatyypeissä arviot elämäntilanteen muutossuunnasta noudattivat samaa logiikkaa. Ikääntymisen myötä arviot elämäntilanteen kehityksestä heikkenevät. Myönteisimmin elämäntilanteensa arvioivat kehittyvän alle 30-vuotiaat ja kielteisimmin yli 60-vuotiaat. Lisäksi tulokset osoittivat, että elämäntilanteen muutossuuntaa ja elämäntilannetta koskevat arviot ovat selkeästi yhteydessä nykyiseen taloudelliseen tilanteeseen.

Elämäntilannetta ja tulevaisuutta koskevat tulokset vahvistivat ensimmäisen vaiheen tutkimustuloksia. Maaseutu eriytyy ja kaupungin läheinen maaseutu on lähempänä kaupunkimaisia kuin maaseutumaisia kuntia.

LUOTTAMUS POLIITIKKAAN

Luottamus yhteisten asioiden hoitoon edustuksellisessa demokratiassa voidaan ymmärtää keskeisesti ihmisten hyvinvointiin vaikuttavana välillisenä tekijänä. Kun Suomi on maa, jossa alueelliset kehityserot ovat kasvussa, kohdistuu keskusvaltaan periaatteessa suuria odotuksia ainakin aluepolitiikan suhteen.

Ennakkohypoteesina saattoi olettaa, että 1) erityisesti taantuvilla alueilla – tutkimuksessa harvaan asutulla maaseudulla – tällainen luottamus olisi horjumassa. Vastaavasti väestöään ja potentiaaliaan menettävillä alueilla 2) odotukset kohdistuisivat paikalliseen päätöksentekoon, joka voidaan ymmärtää lähimpänä ja samalla viimeisenä päättäjätasolla, jolla on suuri intressi ajaa paikallisten ihmisten etua ja edistää hyvinvointia. Edelleen on aiheellista olettaa, että 3) mitä pienempi on kuntakoko, sitä välittömämpää ja helpompaa olisi vaikuttaminen vaaleilla valittuihin päättäjiin.

Tulokset osoittavat, että luottamus kunnallis- ja valtakunnan politiikkoihin jakaa kuntatyyppejä kahtia. Yhtäällä ovat tyytyväiset kaupungit ja kaupungin läheinen maaseutu ja toisaalla tyytymätön harvaan asuttu maaseutu. Luottamus paikallispolitiikkoihin on kaikissa kuntatyypeissä verrattain neutraalia. Kaupungeissa ja kaupungin läheisellä maaseudulla kunnallispolitiikat nähdään yleisesti hyvin tehtävänsä hoitaneiksi, kun taas harvaan asutulla maaseudulla heidän saamansa arvona on huono. Lyhyesti sanottuna luottamus paikalliseen politiikkaan horjuu erityisesti pienissä

Taulukko 1. Miten valtakunnan poliitikot pitävät huolta elämisen edellytyksistä eri asuinalueilla, %

	Kaupungit	Kaupungin läheinen maaseutu	Harvaan asuttu maaseutu
Huonosti	38	42	72
Ei hyvin eikä huonosti	45	47	25
Hyvin	17	11	3
Yhteensä	100	100	100

kunnissa ja harvaan asutulla maaseudulla. Tämä on yllättävä tulos ja se sotii ennakkohypoteesia vastaan.

Luottamus keskusvaltaan, so. valtakunnallisiin poliitikkoihin, on vähäisempää kuin paikallisiin päättäjiin (taulukko 1). Myös erot eri alueiden välillä ovat selvät. Kaupungit ja kaupungin läheinen maaseutu ovat suhtautumisessaan pääasiassa neutraalilla ”asiat hoidettu ei hyvin eikä huonosti” -kannalla, kun taas harvaan asutulla maaseudulla epäluottamus valtakunnan päättäjiä kohtaan on todella suurta. Yli 70 prosenttia vastaajista kokee valtakunnan päättäjien hoitaneen asiat huonosti.

Kaupungeissa ja kaupunkien läheisellä maaseudulla hyvä viihtyminen asuinalueella ja asuinalueen valoisa kehitysnäkymät heijastuvat luottamuksen lisääntymisenä valtakunnallisiin poliitikkoihin. Samaa yhteyttä ei kuitenkaan ilmene harvaan asutulla maaseudulla. Suhtautuminen valtakunnallisiin poliitikkoihin on negatiivista riippumatta siitä, miten hyviksi omat elämisen edellytykset koetaan.

Aihetta jatkokeskustelulle antavat ainakin nämä kaksi keskeistä tulosta: ensinnä luottamus pääkaupunkiin sijoittuvaan keskusvaltaan eli valtakunnan poliitikkoihin on maaseudulla varsin vähäistä, eivätkä tähän näytä vaikuttavan oman kunnan kehitysnäkymät enempää suuntaan kuin toiseenkaan, ja toiseksi, vastoin ennako-odotuksia luottamus paikallisiin eli kunnallisiin päättäjiin horjuu myös ja ennen muuta pienissä kunnissa ja harvaan asutulla maaseudulla.

Epäuskoa valtakunnan päättäjiin voisi selittää mm. uudenlainen aluepolitiikka, jossa keskusvaltan eli valtion suora vaikutus on marginaalinen aiempiin vuosikymmeniin verrattuna. Uudessa aluepolitiikassa kansantalouden tuotoksia ei enää poliittisin päätöksin uudelleen jaeta esim. aluei-

den kesken, vaan alueet ponnistavat ja kilpailevat omilla resursseillaan ja osaamisellaan.

Toinen selittäjä saattaa olla kaikkien tietoisuudessa oleva massiivinen maan sisäinen muuttoliike, joka uhkaa tyhjentää suuren osan Suomea ja keskittää väkeä ”voimakolmion” (Tampere – Turku – Helsinki) ohella vain muutamaan alueelliseen kasvukeskukseen. Tätä kehitystä pidetään markkinavoimien vapauden väistämättömänä seurauksena, eikä siihen politiikalla haluta erityisemmin puuttua. Ihmiset, erityisesti muuttotappioalueiden asukkaat, saattavat kokea kehityksen hallitsemattomana, mistä seuraa heikko arvostus valtakunnan asioiden hoidolle.

Astetta hankalampaa on selittää paikallisten päättäjien luottamuksen menetystä. Jos jätetään sivuun yleinen hypoteesi politiikasta vieraantumisesta, tarjolle jää väite paikallisen politiikan mahdollisuuksien marginaalisuudesta maaseudun elinvoiman kannalta perustavanlaatuisissa kysymyksissä. Pienten kuntien taloudellinen pelivara on suurelta osin sidottu lakisäätöihin tehtäviin, joista sosiaali- ja terveydenhuolto sekä koulu vievät pääosan. Lisäksi kunnan rooli yksityisen sektorin työpaikkojen luomisessa ja uusien yritysten houkuttelemisessa paikalliskunnalle saatetaan kokea vähäiseksi.

ALALUOKKAHYPOTEESIN TESTI (lyhyt ekskursio)

Amerikkalaisen opin mukaan termi *underclass* viittaa ihmisiin, jotka eivät itse tee virallista palkkatyötä tai käy koulua ja joiden perheissäkään kukaan ei käy työssä eli ei noudata ”yhteistä sosiaalista aikataulua” ja jotka lisäksi elävät alueilla tai yhteisöissä, joista juuri kukaan muukaan ei näytä noudattavan ”työtätekevän yhteiskunnan” toimintalogiikkaa. Kysymys on siis oikeasti sekä ”naapuruusefektistä” että ”sukupuolvi-efektistä”. Karkeistaen ja aikamme tilanteeseen sidottuna haemme verkonpaikkaajan neuroottisella logiikalla niitä väestönosia, joita eivät motivoi sellaiset politiikan maagiset sanat, kuten tietoyhteiskunta, globalisaatio ja osaamiskeskukset (→ pitkäaikaistyöttömyys ja sen pitkä varjo).

Tätä tiukempi ehto on kuitenkin luottamus. Luottamus demokratiassa merkitsee, että myös häviäjät kokevat hallituksen tai ainakin parlamentin ajavan myös heidän asiaansa – tai edes olevan tietoinen siitä. Meillä Suomessa on nyt yksi sotien jälkeisen kauden laajapohjaisimmista hallituskoalitioista. Se edustaa lähes koko maata.

Siitä puuttuu vain yksi vakavasti otettava poliittinen voima. Ja juuri tämä asetelma kantaa sisällään politiikan legitimitettiin hiljaista konfliktia eli kysymystä siitä, onko alueilla merkitystä, vai ratkaiseeko pääluku yksinomaan. – ”Häviäjien Suomessa” asuu nyt noin 1,2 miljoonaa asukasta. Vuonna 2030 heitä ennakoitaan olevan enää kenties 0,8 miljoonaa.

LOPUKSI

Aivan lopuksi on vielä aihetta kootusti pohtia tutkimustulosten merkitystä maassamuuton kannalta, hyvinvointierojen kehityksen kannalta sekä vielä kerran politiikan uskottavuuden ja erityisesti uuden aluepolitiikan kannalta.

Yksi tutkimuksemme kokonaistulos on se, että juuri maaseutu on jakautumassa kahtia. Väestöpako, taloudellinen taantuminen ja hyvin epäedulliseksi kääntyvä huoltosuhde ovat juuri harvaan asutun maaseudun kohtalona. Välvöhykkeeseen sijoittuu kaupunkien läheinen maaseutu, osin myös ns. ydinmaaseutu. Ne ovat keskeisten kaupunkikeskusten vaikutuspiirissä tai ainakin hyvien liikenneyhteyksien varrella. Tämänäyttypisen maaseudun elintärkeä kysymys on, *missä määrin ja millaisen politiikan tuloksena Suomeen voidaan luoda ja ylläpitää riittävän tiheä kaupunkimaisten kasvukeskusten verkko läpi maan niin, että mahdollisimman moni maaseutumainen kunta tulisi kasvavan keskuksen vaikutuskenttään.* Jossakin määrin tähän suuntaan onkin suomalaista 2000-luvun aluepolitiikkaa reivattu. Valtioneuvoston syksyllä 2001 päättämä aluekeskusohjelma samoin kuin keväällä 2002 eduskunnalle annettu alueiden kehittämistä koskevan lainsäädännön uudistuspaketti näyttäisivät pyrkivän vahvistamaan alueiden omia voimavaroja ja luomaan riittävän tiheäsilmäistä verkkoa yli maan hillitsemään väen keskittymistä neljän tai viiden kasvukeskittymän välittömään vaikutuspiiriin. Koska tällaisen politiikan vaikutukset jäävät nähtäväksi tulevaisuudessa, oletamme alueellisten hyvin-

vointierojen kasvun jatkuvan. Nämä erot perustuvat jatkossakin ennen muuta siihen, että eri osissa Suomea ja erityyppisissä kunnissa asuu hyvinvointiresursein erilaista väkeä. Erot ovat sosioekonomisia ja demografisia.

Hyvinvointieroihin liittyy luonnollisesti myös irrationaalisia, jopa absurdejakin piirteitä, jotka ovat seurausta markkinoiden logiikasta. Yksi tällainen on kiinteän omaisuuden varallisuusarvojen kehittyminen eri suuntiin eri osissa maata. Lähinnä asuntojen ja maan varallisuusarvojen kehitys ei ymmärrettävästikään ole missään suhteessa niihin sidottuun työhön, mutta näillä eroilla on suuri psykologinen merkitys ihmisille etenkin maaseudulla. On jotakin ajalle ominaista siinä, että helsinkiläisen kaksion hinnalla on mahdollista ostaa Sisä-Suomesta jopa kaksi keskikokoista maatilaa maineen ja rakennuksineen.

Kysymys politiikan uskottavuudesta on hyvin keskeinen. Niin kauan kuin muuttoliike maan sisällä vaikuttaa hallitsemattomalta, heikkenee myös luottamus keskusvaltaan. Kysymys on rakennepolitiikan mahdollisuuksista ja halusta. Kysymys saattaa olla vähäisessä määrin myös sukupolviroista. Vanhempi väki, joka on elänyt sekä teollistavan kehitysaluepolitiikan ajan että hajautetun hallinto- ja korkeakouluverkoston tukemisen ajan, saattaa olla vaikeuksissa uuden konseptin kanssa. Olemme Perttu Vartiainen (1998) mukaan 1980-luvun päättyessä siirtyneet ohjelma-perusteisen alueellisen kehittämisen kauteen. Sen keskeisiä doktriineja ovat alueellisista ja paikallisista voimavaroista ponnistava erilaistuminen ja painopisteen siirtäminen pääomasta tietoon ja teknologiaan. Kokonaiskasvua ei enää keskitetysti uudelleen jaeta poliittisiin päätöksiin.

Vanha yhteisvastuun konsepti saattoi politiikassa merkitä esimerkiksi sitä, että maaseutua ei jätetä, vaan maata ja sen väestöä kehitetään yhtenä kokonaisuutena. Uusi konsepti on puolestaan johtanut pitkälti siihen, että alueet, seutukunnat ja aluekeskukset käyvät kukin omaa selviämistaisteluaan. Siinä taistelussa on tunnetusti sekä voittajia että häviäjiä.

KIRJALLISUUS

Alueellinen kehitys ja aluepolitiikka Suomessa. Työryhmäraportti 2000: 6. Helsinki: Valtioneuvosto, 2000
Heikkilä, Matti & Rintala, Taina & Airio, Ilpo & Kainulainen, Sakari: Hyvinvointi ja tulevaisuus maalla ja kaupungissa. Tutkimuksia 126. Helsinki: Stakes, 2002

Kainulainen, Sakari & Rintala, Taina & Heikkilä, Matti: Hyvinvoinnin alueellinen erilaistuminen 1990-luvun Suomessa. Tutkimuksia 114. Helsinki: Stakes, 2001

Vartiainen, Perttu: Suomalaisen aluepolitiikan kehitysvaiheita. Sisäasiainministeriön aluekehitysosaston julkaisu 6/1998.